

Temel İstatistik

SPSS ve Excel Uygulamalı

Prof. Dr. Şeref TAN

Geliştirilmiş

---

2. Baskı

Prof. Dr. Şeref TAN

TEMEL İSTATİSTİK
SPSS ve Excel Uygulamalı

ISBN 978-605-318-387-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Şubat 2016, Ankara

Geliştirilmiş 2. Baskı: Temmuz 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi

Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: yayinevi@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Şeref TAN

Şeref TAN 1967 yılında Rize’de doğmuş, ilk ve ortaöğrenimini Hopa/Artvin’de tamamlamıştır. 1988 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalında Lisans, 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden Ölçme ve Değerlendirme programında bilim uzmanlığı derecesini almıştır.

1993 yılında ABD’de doktora öğrenimi görmek için YÖK bursu kazanmıştır. Doktora öğrenimi boyunca; “Ölçme ve Değerlendirme”, “Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler” ve “Bilimsel Araştırma Yöntemleri” alanlarında öğrenim görmüştür. 1997 yılında Chicago Loyola Üniversitesi’nden Araştırma Yöntemleri (Research Methodology) bölümünde, Ölçme ve Testler (Measurements and Tests) programında doktora derecesini almıştır.

Şeref Tan, 1991-1993 yıllarında Gazi Üniversitesinde, 1993-2007 yıllarında Celal Bayar Üniversitesinde, 2007-2012 yıllarında Uludağ Üniversitesinde, 2012-2023 yıllarında Gazi Üniversitesinde, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmıştır.

ÖN SÖZ

Bu kitabın temel amacı; öğrencilerimize ve akademisyenlerimize bilimsel araştırmalarda istatistiğin kullanımına yönelik olarak temel becerileri kazandırmaktır. Kitapta yer alan tüm istatistik tekniklerinin hangi amaçla kullanıldığı, nasıl hesaplanıp yorumlandığı ve kitapta yer alan örnek uygulamalar için bazı analizlerde Excel (2016 ve sonraki sürümler) ve hemen hemen tüm analizlerde SPSS 25 paket programlarının kullanımları açıklanmaktadır. Bu kitap hem teorik bilgi hem de Excel ve SPSS programlarıyla pratik bilgi ve deneyim kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Kitapta formüllerin mantığı ve elle hesaplamaya yönelik örnekler de yer almaktadır. Formüllerin mantığına ve formüllerle hesaplama işlemlerine ilgi duymayan okuyucuların bu kısımları atlayıp sadece yöntemlerin kullanılış amaçlarına yönelik olarak verilen sözel bilgiler ile Excel ve SPSS uygulamalarıyla ilgilenmelerini öneririm. Kitap 9 ünite olarak düzenlenmiştir. Kitapta, istatistikle ilgili temel kavramlar, merkezi eğilim ölçüleri, değişkenlik ölçüleri, normal dağılım eğrisi, temel olasılık teorisi, korelasyon teknikleri, basit doğrusal regresyon, ilişkili ve ilişkisiz iki grup arasındaki farklılık için z ve t-testi örnekleriyle hipotez testleri, ilişkisiz gruplar için varyans analizi-tamamıyla rastgele desen, ilişkili gruplar için varyans analizi rastgele blok desen ve çoklu doğrusal regresyon konuları SPSS ve Excel uygulamalarıyla detaylı olarak ele alınmıştır. Kitapta, örnek sorulara ve sınıf-içi uygulama etkinliklerine olabildiği kadar yer verilmiştir. Böylece okuyacağınız eser daha etkili bir ders kaynağı haline getirilmiştir.

Akademik hayatım boyunca bana çok önemli katkıları olan değerli hocam ve danışmanım Merhum Prof. Dr. Jack A. Kavanagh, akademisyen olmam için beni yönlendiren değerli hocam Merhum Prof. Dr. Abdullah Demirtaş ve her konuda desteğini gördüğüm Merhum Prof. Dr. Saim Kaptan hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Kitabın geliştirilmesinde gerek ders içindeki gerekse ders dışındaki soru ve önerileriyle çok büyük katkıları olan değerli öğrencilerimize, öğretim elemanlarımıza ve Pegem Akademi'ye çok teşekkür ederim.

Kitabın tüm okuyuculara istatistik tekniklerini kavramalarına ve bu konuda adaylarımızın kendilerini geliştirmelerine katkıda bulunması dileğiyle...

Temmuz, 2025

Prof. Dr. Şeref TAN

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iv
İçindekiler.....	v

TEMEL KAVRAMLAR

Ünite 1 (sayfa 1-84)

Giriş	2
İstatistik Öğrenmenin Sağlayabileceği Faydalar	2
İstatistikle İlgili Temel Kavramlar	5
İstatistik	7
Veri	7
Frekans	8
Yüzde	8
Oran (Proportion)	9
Evren	9
Element	9
Örneklem	10
Örnekleme	10
Sabit	11
Değişken	11
Araştırmalarda Sayısal Verilerin Rapor Edilmesinde Yuvarlama	13
Ölçek Türleri	15
1. Sınıflama (Adlandırma) Ölçekleri	15
2. Sıralama Ölçekleri	16
3. Eşit aralıklı ölçekler	16
4. Eşit oranlı ölçekler	17
Toplama Kuralları	18
İstatistiksel Verileri Tasnif Etme	19
Verilerin Tablo Halinde Sunumu	19
Verilerin Grafikle Sunumu	20
SPSS'de Grafik Çizimi ve Bazı Analizlerin Yapılması	20
SPSS'de Veri Giriş Tanımlama ve Düzenleme İşlemleri	22
Variable View Ekranında Verileri Tanımlama ve Düzenleme	26
SPSS'de Virgülden Sonraki Basamak Sayısının Değiştirilmesi ...	29
Bazı Grafik çeşitleri	30
1) Pasta (Pie) Grafiği	30
SPSS'de Değişkenlerin Frekans Dağılımının Elde Edilmesi ...	30
SPSS'de Pasta Grafiği	31
2) Çizgi (Line) Grafiği	37
SPSS'de Çapraz Tablo Frekans Dağılımı	37
SPSS'de Çizgi Grafiği	38

3) Sütun (Bar) Grafiği	41
SPSS'de Sütun Grafiği	41
4) Histogram	49
SPSS'de Histogram Grafiği	50
SPSS'de Sürekli Değişken Puanların Gruplandırılması	54
SPSS'de Verilerin Yeniden Kodlanması (RECODE)	56
SPSS'de Frekans, Yüzde ve Yığmal Yüzdelere	59
SPSS'de Veri Seti 1 İçin Histogram Grafiği	60
5) Frekans Poligonu ve Yığmal Poligon.....	63
SPSS'de Frekans, Yığmal Frekans ve Yüzde Poligonu	63
Uygulama: Histogram ve Yığmal Yüzde Grafiği	66
6) Gövde ve Yaprak (Stem-and-Leaf) Grafiği	67
SPSS'de Gövde-Yaprak Grafiği	67
Uygulama: Gövde-Yaprak Grafiği	69
Grafik Hazırlamada Dikkat Edilecek Bazı Hususlar	70
Excel'de Grafik Çizimleri	71
ÖZET	74
SPSS Uygulamaları	75
Sınıf-içi Uygulama Soruları.....	79

VASAT ÖLÇÜLERİ, DEĞİŞKENLİK ve NORMAL DAĞILIM

Ünite 2 (sayfa 81-125)

Vasat Ölçüleri	82
Mod	82
Ortanca (Medyan)	82
Aritmetik Ortalama	83
Excel'de Aritmetik Ortalama	84
SPSS'de Vasat Ölçüleri	85
Değişkenlik Ölçüleri	88
Ranj	88
Çeyrek Sapma	88
Standart Sapma	90
Excel'de Standart Sapma.....	92
SPSS'de Değişim Ölçüleri.....	94
Değişkenlik Katsayısı	96
Normal Dağılım Eğrisi	97
Ham Puanların Standart Puanlara Dönüştürülmesi ve Z Tablosu.....	100
Z Standart Puanı	100
T Standart Puanı	103
SPSS'de Z ve T Standart Puanları	104
Öğrenci Başarılarını Yorumlamada Kullanılan Diğer Dağılımlar	108

Çarpıklık Katsayısı	109
Basıklık Katsayısı	109
Uygulama: Çarpıklık Basıklık Katsayıları	109
Excel'de Çarpıklık ve Basıklık	111
SPSS'de Çarpıklık ve Basıklık	112
SPSS'de Çarpıklık ve Basıklık Değerlerinin Yorumlanması	115
SPSS'de Normallik İçin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testi...	115
Verilerin Dağılımının Normalliği İçin Q-Q Grafiği	117
Uç Değerlerin Belirlenmesi.....	118
SPSS'de Boxplot'la Uç Değerlerin Belirlenmesi	119
ÖZET	122
SPSS Uygulamaları	123
Sınıf-içi Uygulama Soruları.....	125

TEMEL OLASILIK TEORİSİ

Ünite 3 (sayfa 127-167)

Olasılıkla İlgili Temel Kavramlar	128
Örneklem Uzayı (S).....	128
Basit veya Temel Deney (Elementary Experiment)	129
Basit Çıktı (Elementary Outcome) veya Örneklem Noktası	129
Basit Olay (Set).....	129
A Olayının Tamamlayıcısı	131
Ortak (Joint) Olaylar	131
Ayrık (Mutually exclusive) Olaylar	133
Birleşik (Compound) Olaylar	133
Bazı Basit Olasılık Kuralları.....	134
Uygulamalar: Temel Olasılık	135
Sonsuz Tekrarlar Sonucu Olasılık	139
Olasılıklar Odds ve Odds Oranı	140
Koşullu Olasılık	143
Bayes Teoremi.....	144
Bağımsız Olaylar.....	146
Binom Dağılımı	147
SPSS'de Binom ve Yığılmalı Olasılık	151
Excel'de Binom ve Yığılmalı Olasılık.....	154
ÖZET	157
Sınıf-içi Uygulama.....	158
SPSS ve EXCEL Uygulamaları	161
Sınıf-içi Uygulama Soruları.....	167

KORELÂSYON

Ünite 4 (sayfa 169-240)

Korelâsyon	170
Doğrusal İlişki	173
Ortak Değişkenlik veya Belirleme (Determination) Katsayısı	174
Korelasyonun Gücü ve Yönü.....	175
Korelâsyon Teknikleri.....	177
Pearson Momentler Çarpımı Korelâsyon Katsayısı	177
Excel'de Pearson Korelâsyonu	182
SPSS Uygulaması-1: Pearson Korelâsyonu.....	183
SPSS'de Serpme Diyagramı	185
Uygulama: Pearson Korelâsyonu	190
Varyans, Kovaryans ve Korelâsyon.....	192
Spearman'ın Sıra Farkları Korelâsyon Katsayısı, (r_s)	194
SPSS Uygulaması-2: Spearman Korelâsyonu.....	196
SPSS'de Sürekli Verilerin Sıralama Ölçeğine Dönüştürülmesi ...	196
SPSS'de Spearman'ın Sıra Farkları Korelâsyonu.....	198
Uygulama: Spearman Korelâsyonu	200
Kendall'ın Uyum Katsayısı (W).....	202
SPSS Uygulaması-3: Kendall Uyum Katsayısı	204
Uygulama: Kendall Uyum Katsayısı	207
Phi (Fi) Korelâsyon Katsayısı (ϕ)	209
SPSS Uygulaması-4: Phi Korelasyonu.....	212
Uygulama: Phi Korelasyonu	215
Nokta Çift-serili (r_{pb}) Korelâsyon Katsayısı	216
SPSS Uygulaması-5: Nokta Çift Serili Korelasyon	219
Uygulama: Nokta Çift Serili Korelasyonu.....	221
Çift-serili Korelâsyon Katsayısı, r_b	222
Uygulama: Çift Serili Korelasyon	225
Tetrachoric (Dört-düzeyli) Korelâsyon Katsayısı, r_{tet}	226
Kısmi Korelâsyon (Partial Correlation)	228
SPSS Uygulaması-6: Kısmi Korelasyon	229
Korelâsyonla İlgili Diğer Hususlar.....	232
Doğrusal (Lineer) İlişki	232
Ranjda Daralma	232
Sahte (Spurious) Etki	232
Dağılımın Normalliği ve Homojenlik.....	232
Sebep Sonuç İlişkisi	233
ÖZET	234
Sınıf-içi Uygulama Soruları.....	236

BASİT DOĞRUSAL REGRESYON

Ünite 5 (sayfa 241-293)

Regresyon	242
Doğrusal Regresyon	242
Basit Doğrusal Regresyon	242
Basit Doğrusal Regresyon Modeli	246
Kareler Toplamı Ölçütü (Sum of Squares Criterion)	248
Regresyon Katsayısı (Eğim, $b_{Y \cdot X}$)	249
Kesim Noktası (Regresyon Sabiti, $a_{Y \cdot X}$)	249
Uygulama	251
Regresyon Doğrusunun Çizimi	255
Yordama Eşitliğinin Uygunluğu	255
A) Yordamanın Standart Hatası	256
Küçük Örneklemeler İçin Yordamanın Standart Hata Düzeltmesi	257
Y Değerleri İçin Güven Aralığı	257
Regresyon Katsayısının Güvenirliği	259
B) Ortak Değişkenlik Katsayısı	260
Z Standart Puanlarıyla Regresyon Eşitliği	261
Z Standart Puanları İçin Regresyon Sabiti ($A_{Z_Y \cdot Z_X}$)	261
Z Standart Puanları İçin Regresyon Katsayısı ($B_{Z_Y \cdot Z_X}$)	262
Regresyonun Anlamlılığının Test Edilmesi	262
Excel'de Basit Doğrusal Regresyon Analizi	263
Excel'de (2016) Veri Çözümleme Eklentisinin Aktifleştirilmesi	263
Excel'de Basit Doğrusal Regresyon	265
SPSS'de Basit Doğrusal Regresyon Analizi	270
SPSS'de Serpme Diyagramı ve Regresyon Doğrusunun Çizimi ..	271
SPSS'de Basit Doğrusal Regresyon	274
ÖZET	284
SPSS Uygulaması	285
Sınıf-içi Uygulama Soruları	292

HİPOTEZ TESTLERİ

Ünite 6 (sayfa 295-384)

Giriş	297
Yokluk Hipotezi, H_0	301
Alternatif Hipotez, H_1	301
İki Kuyruklu (Two Tailed) Hipotez	302
Bir Kuyruklu (One Tailed) Hipotez	304
Hipotez Testlerinde I. ve II. Tür Hata	307
I. Tür Hata Olasılığının (α) Belirlenmesi	308
Güven Aralığının Bulunması	308

Küçük Örneklem İstatistikleri	309
Hipotez Testinin Aşamaları	310
Hipotez Testleri Örnekleri	312
1. Bir Aritmetik Ortalamanın Evren Değeri İçin Hipotez Testi	312
Örnek 1-1. Bir Aritmetik Ortalama İçin Hipotez Testi.....	312
Excel'de Z İstatistiği İçin I. Tür Hata Oranı (p)	315
Örnek 1-2. Bir Aritmetik Ortalama İçin Hipotez Testi	316
Excel'de Tek Kuyruklu Hipotez İçin Negatif t Tablo Değeri	317
Excel'de t İstatistiği İçin I. Tür Hata Oranı (p)	318
SPSS'de Bir Örneklem t Testi	320
Örnek 1-3. Bir Aritmetik Ortalama İçin Hipotez Testi	323
Örnek 1-4. Bir Aritmetik Ortalama İçin Hipotez Testi	326
Hipotez Testine Yönelik Eleştiriler	328
Güven Aralığı	330
Bir Aritmetik Ortalama İçin Güven Aralığı	330
Güven Aralığının Sağladığı Bilgiler	331
Pratik Anlamlılık	344
Cohen d Etki Büyüklüğü	332
2. İlişkisiz Örneklemelerde $\mu_1 - \mu_2$ İçin t Testi (Varyansların Eşitliği Sağlandığında)	333
Örnek 2-1. İlişkisiz Gruplarda Ortalamaların Farklılığı İçin t Testi	334
Excel'de Varyansların Eşitliği Sağlandığında İlişkisiz Örneklemelerde $\mu_1 - \mu_2$ İçin t Testi.....	340
SPSS'de Bağımsız Örneklem t Testi (Örnek 2-1 için).....	342
3. İlişkisiz Örneklemelerde $\mu_1 - \mu_2$ İçin t Testi (Varyansların Eşitliği Sağlanmadığında)	346
Örnek 3-1. İlişkisiz Gruplarda Ortalamaların Farklılığı İçin t Testi	348
Excel'de Varyansların Eşitliği <u>Sağlanmadığında</u> İlişkisiz Örneklemelerde $\mu_1 - \mu_2$ İçin t Testi.....	351
SPSS'de Bağımsız Örneklem t Testi (Örnek 3-1 için).....	354
4. İlişkili Örneklemde $\mu_1 - \mu_2$ İçin t Testi	358
Örnek 4-1. İlişkili Örneklemelerde Ortalamaların Farklılığı İçin t Testi ..	361
SPSS'de İlişkili Örneklem t Testi (Örnek 4-1 için)	365
5. Bir Oran İçin Hipotez Testi	369
Örnek 5-1. Bir Oran İçin z Testi	370
Bir Oran İçin Güven Aralığının Bulunması	372
6. Bir Korelasyon Katsayısı İçin Hipotez Testi	373
Örnek 6-1. Bir Korelasyon Katsayısı İçin Hipotez Testi	374
Korelasyon İçin Güven Aralığı	374
Excel'de Fisher Z' Değeri	375
Excel'de Fisher Z' Değerinin Tersisi	375
Korelasyon Katsayısı İçin Cohen Etki Büyüklüğü Kriterleri	377

Hipotez Testiyle İlgili Diğer Bazı Test İstatistiği Formülleri ve Dağılımları	378
7. Bir Örneklem Varyansının Evren Varyansından Farklılığı İçin Hipotez Testi	378
8. Varyansların Homojenliği Testi (Grup sayısı ≥ 2)	378
9. İlişkili Örneklemeler İçin Varyansların Homojenliği Testi	378
10. İlişkisiz Örneklemelerde İki Oran Arasındaki Farkın Test Edilmesi	379
11. İlişkili Örneklemelerdeki İki Oran İçin Test İstatistiği (McNemar Testi, Z Testi)	379
12. İki Korelasyon Katsayısı Arasındaki Farkın Test Edilmesi	380
ÖZET	381
Sınıf-içi Uygulamalar	383

İLİŞKİSİZ GRUPLAR VARYANS ANALİZİ TEK ETKENLİ TAMAMIYLA RASTGELE DESEN (CRp) Ünite 7 (sayfa 385-423)

Varyans Analizi	386
Genel Lineer Model (GLM)	387
ANOVA'da Sabit Etki ve Rastgele Etki Modelleri	388
Tek Etkenli Tamamıyla Rastgele Desen (CRp)	389
CRp Model Eşitliği	390
En Küçük Kareler Yöntemi ve Etki	393
CRp Deseninde Yokluk ve Alternatif Hipotezler.....	394
CRp Deseninde Toplam Varyansın Kısımlara Ayrılması	394
CRp Deseni İçin Kareler Toplamları	395
Toplam Kareler Toplamı.....	395
Gruplar-arası Kareler Toplamı (Deneyisel Etki için).....	395
Gruplar-içi Kareler Toplamı (Hata için)	395
Tek Etkenli CRp Deseni İçin ANOVA Özet Tablosu	396
Uygulama: CR ₃ Deseni	398
Excel'de CRp Deseni İçin ANOVA Testi	402
CRp Deseni Sayıltıları.....	405
Karşılaştırma Kontrastları (Contrasts)	405
SPSS'de Kontrast Tanımlayarak Grupların Karşılaştırılması	407
Çoklu Karşılaştırma Testleri	409
Tukey HSD (Honestly Significant Difference) Testi	409
Diğer Bazı Çoklu Karşılaştırma Testleri	412
Dunn Testi	412
Dunnett Testi	412
LSD (Least Significant Difference) Testi	412
Scheffe S Testi	413

Varyansların Homojenliği Sayılıtısını Gerektirmeyen Testler ...	413
CRp Deseninde Açıklanan Varyans Oranı	414
SPSS'de CRp Deseni İçin ANOVA Testi	415
ÖZET	422
Sınıf-içi Uygulamalar	423

İLİŞKİLİ GRUPLAR VARYANS ANALİZİ

RASTGELE BLOK DESEN (RBp)

Ünite 8 (sayfa 425-459)

Rastgele Blok Deseni	426
Bağımlı Değişkeni Etkileyen Nüans Değişkenlerin Kontrolü	426
Bloklama Değişkeni Seçme ve Blokları Oluşturma	429
Rastgele Blok Desen Model Eşitliği	430
RBp Deseni İçin Kareler Toplamları ve Serbestlik Dereceleri	431
RBp Deseni İçin ANOVA Tablosu	432
Rastgele Blok Desenin Sayılıtları	433
Örnek Uygulama: RBp Desen İçin Hesaplama İşlemleri.....	434
Excel'de F İstatistiği İçin p Değeri	436
Uygulama: RBp Kareler Toplamları	437
CRp ve RBp ANOVA Desenleri Sonuçlarının Karşılaştırılması.....	437
Çoklu Karşılaştırma İşlemleri.....	440
Scheffe Test İstatistiği	440
Scheffe Testi Hesaplama Örneği	441
RBp Deseni İçin Kısmi Omega Kare Etki Büyüklüğü	443
Deney A Düzeyleri İçin Hedges g Etki Büyüklükleri	444
Excel'de RBp Deseni İçin ANOVA Testi	445
SPSS'de RBp Deseni İçin ANOVA Testi	448
ÖZET	458
Sınıf-içi Uygulamalar	459

ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON

Ünite 9 (sayfa 461-519)

Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	462
Çoklu Doğrusal Regresyon İçin Temel Varsayımlar ve Koşullar	464
İki Yordayıcı İçin Çoklu Doğrusal Regresyon	467
İki Yordayıcı İçin Standartlaştırılmış Çözüm	469
İki Yordayıcı İçin Standartlaştırılmış Çözüm.....	475
Regresyonda Kareler Toplamları ve Çoklu Korelasyon İçin F Testi	478
Regresyonda Yapılması Gereken Hipotez Testleri	480

Regresyonda Yordayıcıların Görelî Önem Düzeyleri	482
Kısmî Korelasyon Yarı-kısmî Korelasyon ve Çoklu Korelasyon	483
Model (Regresyon Eşitliğı) Seçimi	486
Model Geçerliğı	487
Excel’de Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	490
SPSS’de Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	496
ÖZET	508
SPSS Uygulaması	509
Sınıf-içi Uygulama Soruları	516

EKLER **(sayfa 517-557)**

Ek-1 Tablolar	517
Ek-2 Sınıf-içi Uygulama Sorularının Cevapları	527
Kaynakça	555

GİRİŞ ve TEMEL KAVRAMLAR

Giriş

İstatistik Öğrenmenin Sağlayabileceği Faydalar

İstatistikle İlgili Temel Kavramlar

İstatistik

Veri

Frekans; Yüzde; Oran (Proportion)

Evren; Element; Örneklem; Örnekleme

Sabit; Değişken

Araştırmalarda Sayısal Verilerin Rapor Edilmesinde Yuvarlama

Ölçek Türleri

1. Sınıflama (Adlandırma) Ölçekleri

2. Sıralama Ölçekleri

3. Eşit Aralıklı Ölçekler

4. Eşit Oranlı Ölçekler

Toplama Kuralları

İstatistiksel Verileri Tasnif Etme

Verilerin Tablo Halinde Sunumu

Verilerin Grafikte Sunumu

SPSS ile Grafik Çizimi ve Bazı Analizlerin Yapılması

SPSS'de Veri Giriş Tanımlama ve Düzenleme

SPSS Virgülden Sonraki Basamak Sayısının Değiştirilmesi

Bazı Grafik Çeşitleri

1) Pasta (Pie) Grafiği; SPSS'de Pasta Grafiği

2) Çizgi (Line) Grafiği; SPSS'de Çizgi Grafiği

3) Sütun (Bar) Grafiği; SPSS'de Sütun Grafiği

4) Histogram; SPSS'de Histogram Grafiği

SPSS'de Verilerin Yeniden Kodlanması (RECODE)

5) Frekans Poligonu ve Yığılmalı Poligon Grafiği

SPSS'de Frekans, Yığılmalı Frekans ve Yığılmalı Yüzde Poligonu

6) Gövde ve Yaprak (Stem-and-Leaf) Grafiği

SPSS'de Gövde-Yaprak Grafiği

Grafik Hazırlamada Dikkat Edilecek Bazı Hususlar

Excel'de Grafik Çizimleri

ÖZET

SPSS Uygulamaları

Sınıf-içi Uygulama Soruları

Giriş ve Temel Kavramlar

Giriş

Bilimsel araştırma yapabilmek için (özellikle nicel araştırmalar) istatistiği kullanmak veya bilimsel araştırma raporlarını yeterli düzeyde anlayabilmek için **istatistiksel yöntemleri mantığıyla anlayabilmek gerekir**. Bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler sonucu karmaşık istatistiksel işlemler, bazı istatistik paket programları aracılığıyla çok kolay bir şekilde yapılabilmektedir. Bazı MS Office programları (Excel gibi) veya SPSS, SAS, R, LISREL gibi programlar aracılığıyla birçok hesaplamalar, grafikler ve tablolar kolayca yapılabilmektedir. Bu aşamada istatistikle ilgili olarak hangi istatistiğin hangi problemlerin çözümünde kullanılacağını doğru olarak belirlemek ve bilgisayar çıktılarını doğru olarak yorumlayabilmek birçok araştırmacı için yeterli olmaktadır.

Günümüzde siz müdahale etmedikçe bilgisayarlar, uygulanan bir istatistikle ilgili sayıtların sağlanma durumunu veya kullanılan analizin verilerin ölçeğine (sınıflama, sıralama, eşit aralıklı ve eşit oranlı) uygunluğunu belirlemede yetersiz kalmaktadır. Örneğin, cinsiyet değişkeni için sadece kod olarak kullanılan 1 veya 2 gibi rakamların sayısal bir anlamının olmadığını veya bu rakamlara dört işlemin uygulanamayacağını bilgisayar programları sizin tanımlamalarınız olmadan anlayamaz. İstatistikle ilgili paket programları kullanıp sonuçlarını yorumlamakla birlikte kullanılacak **istatistiksel yöntemlerin temel sayıtlarını, yöntemlerin temel mantıklarını ve veri yapısını bilmek de çok önem taşımaktadır**. Bilgisayar programlarını kullanıp çıktıları yorumlamakla birlikte, istatistiksel yöntemler hakkında temel bilgi ve becerilere sahip olmak, yapılacak araştırmanın planlanması ve verilerin toplanması aşamalarında da araştırmacıya ciddi katkılar sağlar. Yani bir araştırmacı özellikle nicel araştırma yapacaksa tıpkı bilgisayar okur-yazarlığı gibi mutlaka istatistik okur-yazarlığına da sahip olmalıdır.

İstatistik Öğrenmenin Sağlayabileceği Faydalar

- Neden istatistik öğrenmektesiniz?
- İstatistik tekniklerini öğrenmenizin size meslek hayatınızda sağlayacağı faydalar nedir?

Guilford(1956:2) bir öğrencinin istatistik kursu almasının aşağıda sunulan dört temel nedeni olduğunu belirtmiştir:

1. Profesyonel literatürü okuyabilme gerekliliği
2. İleri düzeydeki kursları tam olarak kavrayabilme gerekliliği
3. İstatistiğin, profesyonel öğreniminin bir temeli olması
4. Bilimsel araştırma etkinliklerinde istatistiğin temel olması